

УДК 159.938.3:378

Надія Анатоліївна Харченко

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
м. Умань, Україна
ORCID: 0000-0001-6571-0976
e-mail: kharchenkon.a@ukr.net

Олександр Андрійович Туркулець

магістрант факультету соціальної та психологічної освіти
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
м. Умань, Україна
e-mail : gwin2k@gmail.com

КАЗКА ЯК МЕТОД ВПЛИВУ НА ЕМОЦІЙНУ СФЕРУ ДОШКІЛЬНИКІВ

У статті розкрито психологічні особливості емоційного розвитку дитини дошкільного віку; проаналізовано основні форми та методи впливу на емоційний розвиток та розглянуто питання ефективності застосування казки як методу психолого-педагогічного впливу на емоційну сферу дошкільника. Встановлено, що особливу роль в збагаченні емоційного досвіду дитини відіграє казка, яка потрібна для підсвідомого або свідомого навчання дитини в сім'ї правилам і мети життя. Метою статті стало представлення результатів емпіричного дослідження впливу казки на емоційну складову дитини дошкільного віку. Результати психолого-педагогічного експерименту, проведеного в двох групах дітей дошкільного віку, в одній з яких використовувався метод казкотерапії, а в іншій групі цей метод не застосовувався, показали, що діти дошкільного віку, в роботі з якими не використовувалась казкотерапія як метод психологічного впливу на емоційну сферу дошкільника мають підвищений рівень тривожності. До переважаючих факторів, які викликають почуття тривожності належать: побудова міжособистісних стосунків із сім'єю, соціальним оточенням дитини. В ході вивчення тривожності було встановлено, що найвищий рівень тривожності проявляється в ситуаціях, які моделюють стосунки «дитина-дорослий», значно нижчий рівень тривожності в рисунках, що моделюють стосунки «дитина-дитина».

Показано, що казка, є ефективним методом психолого-педагогічного впливу на емоційну сферу дошкільників та може продуктивно впливати на емоційний інтелект та тривожність дітей дошкільного віку. У процесі сприйняття казки дитина пізнає певний її сенс, який доступний тільки їй.

Доведено позитивний вплив казки на рівень тривожності, емоційного інтелекту, самопочуття, настрою та активності дошкільників. Розкрито особливості рівня розвитку емоційної сфери дошкільника, їх мислення, мовлення та пізнавальних процесів.

Ключові слова: казка, емоції, емоційний інтелект, дошкільники, розвиток.

Nadiya Kharchenko

PhD of Psychological,

Associate Professor of Psychology chair,

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,

Uman, Ukraine

ORCID: 0000-0001-6571-0976

e-mail: kharchenkon.a@ukr.net

Alexander Turkulets
undergraduate
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,
Uman, Ukraine
e-mail: qwin2k@gmail.com

A FAIRY TALE AS A METHOD OF INFLUENCE ON THE EMOTIONAL SPHERE OF PRESCHOOLERS

The article reveals the psychological features of the emotional development of a preschool child; the basic forms and methods of influence on emotional development are analyzed and the question of efficiency of application of a fairy tale as a method of psychological and pedagogical influence on the emotional sphere of the preschooler is considered. It is established that a special role in enriching the child's emotional experience is played by a fairy tale, which is necessary for the child's subconscious or conscious learning in the family of the rules and purpose of life. The aim of the article was to present the results of study of the influence of fairy tales on the emotional component of a preschool child. The results of a psychological and pedagogical experiment conducted in two groups of preschool children, one of which used the method of fairy tale therapy, and the other group did not use this method, showed that preschool children who did not use fairy tale therapy as a method of psychological influence on the emotional sphere of the preschooler have an increased level of anxiety. The predominant factors that cause feelings of anxiety include: building interpersonal relationships with the family, the social environment of the child. In the study of anxiety, it was found that the highest level of anxiety is manifested in situations that simulate the relationship "child-adult", much lower level of anxiety in the figures that simulate the relationship "child-child".

It is shown that a fairy tale is an effective method of psychological and pedagogical influence on the emotional sphere of preschoolers and can productively affect the emotional intelligence and anxiety of preschool children. In the process of perceiving a fairy tale, the child learns a certain meaning, which is available only to her.

The positive influence of the fairy tale on the level of anxiety, emotional intelligence, well-being, mood and activity of preschoolers is proved. The peculiarities level of emotional sphere the preschooler, their thinking, speech and cognitive processes are revealed.

Key words: *fairy tale, emotions, emotional intelligence, preschoolers, development.*

Серед багатьох засобів, що забезпечують своєчасний і якісний розвиток людини в період дитинства, особливе місце займає народна культура, що має найвищий виховний потенціал в силу своїх специфічних особливостей: доступності дитячому сприйняттю, яскравості і колоритності елементів, синкретичності, співзвучності досвіду.

Розвитку емоційної сфери сприяють всі види форми і методи виховання, але особливу роль в збагаченні емоційного досвіду дитини відіграє казка. Казка змушує дитину сміятися і плакати, переживати і сподіватися, виявляти почуття і емпатію, розпізнавати мотиви моральної поведінки. Казка цільовим призначенням потрібна для підсвідомого або свідомого навчання дитини в сім'ї правилам і мети життя, необхідності захисту свого «ареалу» і гідного ставлення до інших. Примітно, що і сага, і казка несуть в собі колосальну інформаційну складову, передану з покоління в покоління, віра в яку ґрунтується на повазі до своїх предків. Багато років, система дошкільного виховання і навчання, орієнтована на інтелектуальний розвиток дитини.

Проблема емоційного розвитку дошкільників є актуальною тому, що емоційний світ грає важливу роль в житті кожної людини. Цією проблемою займалися багато педагогів, психологів (Л. І. Божович, Л. С. Виготський [2], С. А. Рубінштейн, Д. Б. Ельконін [6] та ін.), які стверджували, що позитивні

емоції створюють оптимальні умови для активної діяльності мозку і є стимулом для пізнання світу.

Мета статті – представити результати емпіричного дослідження впливу казки на емоційну складову дитини дошкільного віку.

Емоційний розвиток дошкільника пов'язаний, перш за все, з появою у нього нових інтересів, мотивів і потреб. Між нормальними, соціально прийнятними виразами, і явно хворобливими рисами, на зразок безмірної активності і надмірного збільшення афектів, гніву, страху, виділяють неймовірну кількість перехідних ступенів від «здорових» до «хворих» емоцій. Внаслідок цього немає можливості провести чітку межу між нормою і патологією в емоційній сфері.

До кінця дошкільного віку дитина починає усвідомлювати і кваліфікувати свої емоції і переживання. До цієї можливості дитина приходять через розуміння емоційного стану інших (емпатії). Емоційна сфера до кінця дошкільного віку зазнає ряд змін: відбувається узагальнення переживань, у дитини з'являються стійкі почуття, як результат узагальнення емоційного досвіду, відбувається диференціація внутрішнього і зовнішнього [2].

Вченими доведено, що діти здатні не тільки виражати емоції, а й розпізнавати їх. О. В. Гордєєва відзначає, що діти краще розпізнають ті емоції, терміни, яких найчастіше вживаються в усному мовленні. Формування мови емоцій як сукупності вербальних позначень емоційних станів, які служать засобом їх усвідомлення відноситься до новоутворенням дошкільного віку [8].

Емоційна сфера дітей старшого дошкільного віку характеризується наступними особливостями:

- формування мови емоцій як сукупності вербальних позначень емоційних станів;
- провідний тип сприйняття емоцій – аналітико-синтетичний – здатність виділяти елементи експресії і узагальнювати їх;
- здатність регулювати емоції;
- діти здатні не тільки висловлювати власні емоції, а й розпізнавати емоційні стани інших людей;
- формуються вищі почуття – моральні, інтелектуальні, естетичні.

Розвиток емоційної сфери дошкільника нерозривно пов'язаний з його спілкуванням з дорослими з однолітками. Успішний розвиток емоційної сфери дітей дошкільного віку можливий при всебічному врахуванні особливостей зазначених психічних станів процесу і створення необхідних умов для розвитку емоційної сфери [5].

За В. В. Мясніковою основними формами емоційного розвитку дітей дошкільного віку є: ігрові заняття, самостійна музична діяльність дітей, спільна діяльність дітей і дорослих в висловлюваннях – імпровізаціях, спектаклях – імпровізаціях, фотовиставках тощо [3, с. 91].

Таким чином, емоційний розвиток дошкільнят – цілеспрямований педагогічний процес, тісно пов'язаний з особистісним розвитком дітей, з процесом їх соціалізації та творчої самореалізації, введенням в світ культури міжособистісних відносин, засвоєнням культурних цінностей.

Процес соціально-емоційного розвитку дітей заснований, зокрема, на спостереженні дитиною способів вираження емоцій іншими членами

суспільства. На основі отриманих знань, дитина починає вчитися виражати і контролювати свої емоції.

Розвитку емоційної сфери сприяють всі види форми і методи виховання, але особливу роль в збагаченні емоційного досвіду дитини відіграє казка. Казка як унікальний вид творчості, найближче дитячої душі. Саме казку, як метод психолого-педагогічного впливу в ході нашого дослідження нами було застосовано в роботі з дошкільниками.

Емпіричне дослідження проводилося на базі закладу загальної дошкільної освіти №430 «Каштанчик» м. Києва. В емпіричному дослідженні прийняли участь 42 дитини дошкільного віку, які склали дві вибірки: експериментальну, для якої протягом місяця щодня застосовувалась казкотерапія – 23 дошкільника, з них 12 дівчаток та 11 хлопчиків віком від 5,5 до 7 років. Другу (контрольну) групу склали діти дошкільного віку, яким казкотерапія не впроваджувалася – 9 дітей, з них 9 хлопчиків та 10 дівчаток.

Нами було встановлено, що в експериментальній групі високий рівень тривожності має 21,1 % досліджуваних дітей, середній рівень – 68,4 % і низький рівень – 10,5 %. У контрольній групі низький рівень відзначається тільки в 4,3 % досліджуваних дошкільнят, середній – в 39,1 %, решта 56,5 % дітей мають високий рівень тривожності, що нижче, ніж в експериментальній групі.

Далі здійснюємо якісний аналіз і визначаємо індекс тривожності в групах. В експериментальній групі він дорівнює 43,6 %, а в контрольній – 50,3 %, проте, не дивлячись на різницю, обидва вказують на середній рівень тривожності.

Однак, в контрольній групі було встановлено, що найвищий рівень тривожності проявляється в ситуаціях, які моделюють стосунки «дитина-дорослий» («Об'єкт агресії», «Дитина і мати з немовлям», «Одягання»), значно нижчий рівень тривожності в рисунках, що моделюють стосунки «дитина-дитина».

Узагальнюючи отримані результати можна вказати на, в цілому, підвищений рівень тривожності у дітей дошкільного віку контрольної групи. До переважаючих факторів, які викликають почуття тривожності належать: побудова міжособистісних стосунків із сім'єю, соціальним оточенням дитини.

За допомогою проективної методики «Три бажання», спрямованої на вивчення рівня емоційного інтелекту було визначено, що в експериментальній групі низький рівень емоційного інтелекту встановлений в 4,3 % дітей, середній і високий – по 47,8 % кожен. Тобто, можна стверджувати, що в контрольній групі дітей дошкільного віку здатність продуктивно керувати своїми емоціями (Дж. Мейер, П. Селовей, М. Паоло) розвинена на достатньому рівні.

Аналогічний аналіз особливостей емоційного інтелекту в контрольній групі показав, що низький рівень відзначається в 63 % досліджуваних, середній – в 26 % і тільки 11 % мають високий рівень розвитку емоційного інтелекту.

Результати, отримані при дослідженні самопочуття, активності і настрою в досліджуваних групах показав, що за шкалами «самопочуття» і «активність» отримані дані вказують в цілому на сприятливий стан досліджуваних дошкільників. За шкалою «настрій» – дещо знижений фон.

Також було встановлено, що 10,6 % респондентів при дослідженні самопочуття отримали бали, які вказують на несприятливий емоційний фон самопочуття, 21,2 % продемонстрували високий рівень самооцінки

самопочуття, інші 68,2 % мають показники, відповідні нормі.

За шкалою «активність» 19,2 % респондентів мають низькі значення, 53,2 % – демонструють показники в межах норми, решта 27,6 % – високі значення.

І за шкалою «настрій» більшість (68 %) досліджуваних мають низькі значення, що вказують на несприятливий емоційний фон і поганий настрій. Решта 32 % має настрої, що не відзначається негативними тенденціями.

Отже, можна стверджувати, що казка, є ефективним методом психолого-педагогічного впливу на емоційну сферу дошкільників та може продуктивно впливати на емоційний інтелект та тривожність дітей дошкільного віку. У процесі сприйняття казки дитина пізнає певний її сенс, який доступний тільки їй. Під впливом слухання у дитини виникає співчуття герою і складається емоційний образ сприймаються подій і взаємин. Перспективи подальшого розвитку ми вбачаємо у підготовці та апробації психолого-педагогічної корекційної програми впливу на емоційну сферу дошкільника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева И. Н. Эмоциональный и социальный интеллект: исследование феноменов. *Вопросы психологии*. 2006. №3. С. 78–86.
2. Выготский Л. С. Психология. М.: Эксмо-Пресс, 2000. 1008 с.
3. Данилина Т. А. В мире детских эмоций. М.: Айрис-пресс, 2007. 310 с.
4. Ермолаева М. В. Психология развития: Методическое пособие для студентов заочной и дистанционной форм обучения. 2-е изд. М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2003. 376 с.
5. Эльконин Б. Д. Психология развития: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. М.: Издательский центр «Академия», 2001. 144 с.
6. Якобсон П. М. Психология чувств и мотивации. М.: Институт практической психологии, 2008. 304 с.
7. Янкина Е. И. Эмоции в развитии интеллекта ребенка дошкольного возраста. Тезисы научно-практической конференции «Ананьевские чтения – 1999». Под ред. А. А. Крылова. СПб.: Издательство С.-Петербургского университета, 1999. 264 с.

REFERENCES

1. Andreeva, I. N (2006). Jemocional'nyj i social'nyj intellekt: issledovanie fenomenov. *Voprosy psihologii*. №3. 78-86. [in Russian].
2. Vygotskij, L. S. (2000). Psihologija. M.: Jeksmo-Press. [in Russian].
3. Danilina, T. A. (2007). V mire detskih jemocij. M.: Ajris-press. [in Russian].
4. Ermolaeva, M. V. (2003). Psihologija razvitija: *Metodicheskoe posobie dlja studentov zaocnoj i distancionnoj form obuchenija*. 2-e izd. M.: Moskovskij psihologo-social'nyj institut; Voronezh: Izdatel'stvo NPO «MODJeK». [in Russian].
6. Jel'konin, B. D. (2001). Psihologija razvitija: Ucheb. posobie dlja stud. vyssh. uceb. zavedenij. M.: Izdatel'skij centr «Akademija». [in Russian].
7. Jakobson, P. M. (2008). Psihologija chuvstv i motivacii. M.: Institut praktičeskoj psihologii. [in Russian].

8. Jankina, E. I. (1999). Jemocii v razvitii intellekta rebenka doskol'nogo vozrasta. Tezisy nauchno-prakticheskoy konferencii «Anan'evskie chtenija – 1999». Pod red. A. A. Krylova. SPb.: Izdatel'stvo S.-Peterburgskogo universiteta. [in Russian].

Бібліографічний опис для цитування:

Харченко Н. А., Туркулець О.А. Казка як метод впливу на емоційну сферу дошкільників. *Психологічний журнал*. 2021. №6. С. 68–73.